

УДК 94 (477.83/86)

**М. ЛОЗИНСЬКИЙ У ДЕРЖАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ ст.****Андрій Нагірняк**

Національний університет «Львівська політехніка»
Україна, 79000, м. Львів, вул. Степана Бандери, 12
e-mail: nagirniak1@ukr.net

Сучасний етап розвитку історичної науки в Україні дає можливість звернутися до вивчення життя та діяльності осіб, які брали активну участь у національно-визвольному русі українського народу за Українську державу.

Однак одним із важливих завдань сучасної історичної науки є дослідження не лише життєвого шляху персоналій, а й змісту їх професійної діяльності та її впливу на суспільно-політичні процеси. У такому контексті ми розглядаємо постать М. Лозинського, який увійшов в історію насамперед як громадський діяч, член уряду ЗУНР, дипломат, науковець і публіцист.

Актуальність даної проблематики визначається передусім потребою наукового узагальнення історичного досвіду діяльності М. Лозинського та використання його поглядів у сучасних державотворчих процесах.

З огляду на національно-патріотичний зміст діяльності державно-політичного діяча, дана проблема, не була дослідженою у радянський період. У сучасних умовах розвитку історичної науки, коли з'явилась можливість працювати з архівними документами, які були раніше заборонені для опрацювання, побачили світ наукові праці, присвячені різним аспектам діяльності М. Лозинського. Найвагомішими є праці вітчизняних дослідників: О. Сухого [1; 2], І. Кедріна [3], М. Олійника [4], С. Осадчук [5].

Метою даної статті є спроба висвітлити погляди М. Лозинського на державотворчі процеси у Західній Україні у першій чверті ХХ ст.

М. Лозинський почав свою громадсько-політичну діяльність на переломі ХІХ – поч. ХХ ст. в умовах, коли на західноукраїнських землях, Галичині та Буковині, прискорилися суспільно-політичне життя та розвиток національних сил. Потрапивши під вплив ідей українського радикалізму М. Драгоманова, І. Франка, ідей марксизму, анархо-комунізму, особисто познайомившись з І. Франком, М. Грушевським, М. Коцюбинським, С. Петлюрою, проте «не вступаючи у жодну

політичну партію», М. Лозинський опинився у вирі громадсько-політичного життя, намагаючись «впливати на український національний рух в радикальному напрямку» [6, с. 141].

Професійна діяльність М. Лозинського розпочалася з відомої львівської газети «Діло», співробітником якої він був уже у 1900 р. З часом М. Лозинський очолив редакцію цієї поважної української газети. Журналістська діяльність, як професійна, була його основною роботою до Першої світової війни. Будучи талановитим журналістом, маючи добрі задатки до аналітичної роботи, М. Лозинський одночасно працює також як кореспондент декількох (у т.ч. і київських – «Громадський голос» та «Рада») газет, пробує себе у науковій роботі, перекладає українською мовою різного роду політичну літературу, пише поезії, веде активне громадсько-політичне та культурне життя [7, с. 56].

Проблематика праць М. Лозинського цього періоду в основному була присвячена питанням українського національного руху, захисту прав українського народу на західноукраїнських землях. Він пропонує і відстоює ідею державної самостійності українського народу, яка з'явилася серед інтелігентів-українців, як з'явився і новий тип українського патріота, що жив ідеєю самостійності. Суть цієї ідеї, за М. Лозинським, – у створенні власного державного організму, своєї власної незалежної самостійної української національної держави в етнографічних кордонах земель, населених українцями. У його працях з'являється також ідея єднання українців з обох боків Збруча [6, с. 141].

Листопадові події 1918 року (проголошення ЗУНР) різко змінюють життя Михайла Лозинського. Український патріот за духом, яскравий прихильник демократичних перетворень, переконаний соціал-демократ європейського спрямування, Михайло Лозинський активно включається у державотворчі процеси західних українців [7, с. 56]. 1 листопада 1918 р. М. Лозинського як активного громад-

сько-політичного діяча західноукраїнських земель було кооптовано до складу Української Національної Ради. Після проголошення 13 листопада 1918 р. ЗУНР Національна Рада стала її вищим законодавчим органом. Виконавчим органом ЗУНР став Державний секретаріат [8, с. 108].

М. Лозинський засвідчує свою участь у цих подіях у багатьох матеріалах своєї «справи». В автобіографічній довідці, доданій до заяви на ім'я наркома внутрішніх справ СРСР Ягоди, він пише: «Восени 1918 р. я брав участь в утворенні Західно-Української Народної Республіки, був членом Української Національної Ради, входив до складу уряду (як товариш Державного секретаря іноземних справ» [8, с. 108].

10 березня 1919 р. на засіданні Української Національної Ради, за особистою пропозицією Є. Петрушевича, М. Лозинського призначають заступником державного секретаря закордонних справ, і він починає працювати у складі першого уряду ЗОУНР [9, с. 67].

17 квітня 1919 р. М. Лозинського як голову Надзвичайної делегації ЗОУНР відрядили до Парижа разом з Д. Вітовським та О. Кульчицьким у складі делегації УНР (з В. Панейко та С. Томашівським) для вирішення питання припинення поляками воєнних дій і врегулювання територіальних суперечок. Однак, як свідчать події, ні Антанта, ні більшовики не були зацікавлені у державній самостійності України та не мали наміру перетворювати у життя ці сподівання народу. Крім того, не сприяла і конфліктна ситуація галицьких депутатів [5, с. 175]. Приїзд делегації ЗОУНР не сподобався делегатам УНР В. Панейку та С. Томашівському. «Одразу ж на першій нараді, яка була в день нашого приїзду в Сидоренка (голова делегації УНР. – *Авт.*), Панейко привітав нас заявою, що наш приїзд се для нього "удар ножом ззаду"». С. Томашівський, у свою чергу, побачивши у документах новоприбулих делегатів назву «Західна Область УНР», сказав: «Ми тут докладаємо всіх сил, щоб переконати Мирову Конференцію, що ми є окрема держава, а Ви тут приходите з тим ідіотизмом!» [4, с. 26]. І. Кедрин-Рудницький писав: «Здається, що через політичне русофільство й переконання В. Панейка, що Галичина може визволитися від Польщі виключно тільки в оперті на Росію, розсварилися три головні західноукраїнські делегати на Мировій конференції у Парижі: В. Панейко, М. Лозинський і С. Томашівський. Так, бодай, чув я, що Панейко теоретизував на тему орієнтації на Москву,

Лозинський – на ближче неозначений Київ, Томашівський – на порозуміння з Варшавою» [5, с. 175].

Відомий дослідник О. Рубльов констатує що: М. Лозинський був дещо іншої думки, закидаючи В. Панейку та С. Томашівському брак соборницького підходу до української справи на Паризькій Мирній Конференції і галицький сепаратизм» [10, с. 115].

М. Лозинський розумів, що йому не можна йти на узгодження ні з Варшавою, ні з Денікіним.

12 грудня 1919 р. Є. Петрушевич звільнив М. Лозинського з посади делегата у Парижі, а натомість призначив графа М. Тишкевича (1857-1930), що мав завдання діяти у дусі варшавської угоди [5, с. 176].

На дипломатичній службі М. Лозинський завжди діяв у дусі Акту злуки 22 січня 1919 р.: «Коли де, то власне в закордонній політиці акти про з'єдинення мали найбільше значіння і обов'язували оба правительства при кожній нагоді маніфестувати волю народу творити одну державу. Тому справа компетенцій обох правительств була їх внутрішньою справою, на зверх мали вони обов'язок виступити солідарно. Такий був мій погляд на закордонну політику в переходовій стадії від часу проголошення з'єдинення до часу його здійснення і сей погляд я старався переводити в життя підчас моєї управи закордонними справами Західної Области» [Цит. за: 4, с. 25].

У своїй праці «Галичина рр. 1918-1920» М. Лозинський говорить про існування двох концепцій тодішніх політичних діячів: галичани вірили у гасло «через Київ до Львова», а коли воно виявилось практично нездійсненим, то намагалися прихилити до себе Антенту своєю орієнтацією на «білу» Росію, мислячи антипольськими категоріями. Знову ж таки, наддніпрянці вважали своїм єдиним ворогом Росію, і тому дивились на УГА, як на потрібного союзника у війні проти більшовиків, а коли УГА не стало – переорієнтувались на Польщу [2, с. 173].

Як стверджує І. Кедрин, найбільша помилка М. Лозинського у підході до проблеми Галичини полягає у тому, що він не зробив логічних висновків з відомої йому байдужості членів Найвищої Ради: Галичина не мала і ніколи не може мати реальної можливості існувати, як самостійна держава між Польщею та Росією [3, с. 10].

Важливим напрямом діяльності М. Лозинського було дослідження державно-правових проблем розвитку України. Йдеться фактично про два десятки років плідної нау-

кової праці вченого (від перших наукових публікацій до часу переїзду до СРСР). При цьому у змістовному плані цей науковий доробок вченого можна умовно поділити на два блоки. Перший блок – це праці, присвячені історичним основам державності українського народу, його правам на цивілізовані форми власного політичного та державного життя у складі інших держав, а також особливостям розвитку політичної культури українців («Гайдамаччина: з історії народних рухів на Україні у 18 столітті» (1906), «Маркс – Енгельс – Лібкнехт про відбудовування Польщі» (1906), «Становище польських і великоруських політичних партій до українського питання» (1906-1908), «Польський і руський революційний рух і Україна» (1907), «Антін Менгер і його соціально-політичні твори» (1907), «Польська народова демократія» (1909), «Автономія країв в австрійській конституції» (1912), «Поділ Галичини» (1913), «Українське національне питання у творах М. Драгоманова» (1915), «Галичина в житті України» (1916), «Обопільні стосунки між великою Україною й Галичиною в історії розвитку української політичної думки» (1928). Другий блок наукових праць становлять роботи, безпосередньо присвячені питанням національної державності українського народу («Галичина в рр. 1918-1920» (1922), «3 новим Роком 1924: Теперішній стан будови Української держави і задачі західноукраїнських земель» (1924), «Моє співробітництво з Президентом Петрушевичем» (1926), «Уваги про українську державність» (1927) [7, с. 57].

М. Лозинський перебував у таборі прихильників орієнтованого на Захід конституціоналізму, зокрема конституційної монархії. В історичному аналізі політичних систем і політичної влади різних держав минулого він намагався відшукати обґрунтування та конструктивність ідеї політичної свободи. Він досконало вивчив політичну історію Австро-Угорщини, Швейцарії, Англії, США [11, с. 149].

М. Лозинський в усіх своїх наукових працях декларує головну думку – тільки суверенний український народ є джерелом влади. Тобто народ, чия політична та правова свідомість підноситься до необхідності визнання і реалізації прав людини й громадянина, з одного боку, та підпорядкування собі всіх державних органів з іншого. Отож державна влада ставилася у рамки, що визначалися суспільством і для самого себе. Ці рамки – права людини та їх гарантії. М. Лозинський розглядав конституцію як перший етап у боротьбі за права лю-

дини, і тільки подолання його сприятиме соціальним перетворенням [11, с. 150].

У галузі міжнародно-правової проблематики М. Лозинський досить скрупульозно досліджує факт порушення прав українського народу з боку Польщі, де опинилася більшість західноукраїнських земель, а також імперіалістичне спрямування політики провідних капіталістичних держав світу, а згодом – Ліги Націй, що діяла не в інтересах українського народу. Він стверджував, що всі поневолені національні меншості невдоволені Лігою Націй, яка весь час свого існування виступала не як міжнародний орган охорони меншостей, а скоріше як міжнародний орган охорони тих держав, що в основу свого внутрішнього ладу поклали національне поневолення [6, с. 145].

Вчений був глибоко переконаний у тому, що держава зобов'язана суворо дотримуватись встановлених у міжнародно-правовій практиці правил щодо охорони національних меншин. Тим більше, що в умовах повоєнної Європи у статусі «національних меншин» несправедливо опинилися цілі анклавні частини, територіально відірвані від своїх націй (народів) [7, с. 58]. Зокрема він наполягав на тому, що західноукраїнські землі ніяк не можна вважати населеними національною меншістю, оскільки українців у складі кожного з трьох воєводств, утворених в Галичині, було більше 60 відсотків населення [6, с. 145]. М. Лозинський пояснює, що «Коронний край Галичини» утворено у результаті злуки таких двох областей, які не тільки відрізняються між собою історією й національним складом, але протягом століть просто вороже стояли супроти одна одній. Отже, створюючи цей край, не було узгоджено рівномірно їхні історично-національні відмінності і не було створено вільного простору для їхнього національного розвитку. А це є основною умовою існування національної держави [11, с. 151].

Отже, на тлі суспільно-політичних процесів західноукраїнських земель першої чверті ХХ ст. М. Лозинський став активним учасником українського національного життя. Громадсько-політична діяльність М. Лозинського була багатогранна та різноманітна. Державотворчий і дипломатичний талант М. Лозинського характеризується новими теоретичними положеннями, оригінальністю думок які стали актуальними у сучасних умовах.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухий О. Михайло Лозинський: вчений, громадський діяч, політик (Наукова розвідка) / О. Сухий. – Львів, 1995. – 31 с.
2. Сухий О. Історія Галичини в наукових працях Михайла

Лозинського // Галичина: Між Сходом і Заходом: Нариси історії XIX – початку XX ст. / О. Сухий // Львівський державний університет ім. І. Франка: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 1997. – С. 162-178.

3. Кедрин І. Світлі і похмурі роки. «Галичина М. Лозинського і чому її передруковано // Лозинський М. Галичина в роках 1918-1920 / І. Кедрин – Нью-Йорк: Видавництво «Червона Калина», 1970. – С. 7-12.

4. Олійник М. Дипломатична діяльність Михайла Лозинського на Паризькій мирній конференції 1919 р. / М. Олійник // Всеукраїнський науковий журнал «Мандрівець». – Вип. 5. – Тернопіль, 2009. – С. 25-31.

5. Осадчук С. Дипломатична діяльність М. Лозинського / С. Осадчук // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія юридична. – Львів, 2001. – Вип. 36. – С. 174-178.

6. Бутенко В.І. М. Лозинський як історик і учасник національно-визвольного руху в Західній Україні (перша чверть XX ст.) / В.І. Бутенко, К.В. Філіппов // Проблеми історії та методології історичної науки. Харківський історіографічний збірник.

– Харків: Бізнес Інформ, 1998. – Вип. 3. – С. 140-146.

7. Стецюк Н. Михайло Лозинський – визначний український вчений – правознавець / Н. Стецюк // Вибори та демократія. – 2007. – №3 (13). – С. 55-59.

8. Бутенко В.І., Лапчипська Н.В. Історія в особах: М. Лозинський в національно-визвольному русі початку XX ст. та в революції 1918-1919 рр. в західноукраїнських землях / В.І. Бутенко, Н.В. Лапчипська // Вісник Харківського державного університету. – 1998. – № 413: Історія. – Вип. 30. – Харків, 1998. – С. 103-113.

9. Крезуб А. Нарис історії українсько-польської війни. 1918-1919 рр. / А. Крезуб. – Львів: Видавничка кооператива «Червона Калина», 1933. – 172 с.

10. Рубльов О. Шляхами на Соловки: радянське десятиріччя Михайла Лозинського / О. Рубльов // Український історичний журнал. – 1997. – № 4. – С. 103-135.

11. Осадчук С. Внесок Михайла Лозинського у розвиток основ конституційного права / С. Осадчук // Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія юридична. – Львів, 2000. – Вип. 35. – С. 147-154.

Нагірняк Андрій М. Лозинський у державотворчому процесі Західної України першої чверті XX ст.

У статті визначені основні напрями громадсько-політичної діяльності відомого галицького суспільно-політичного діяча М. Лозинського. Проаналізовано політичну та дипломатичну діяльність М. Лозинського у період ЗУНР, висвітлено його погляди щодо перспектив вирішення українського питання у період національно-визвольних змагань.

Ключові слова: Паризька мирна конференція, дипломатична діяльність, дипломатична місія, ЗУНР, конституція

Нагірняк Андрей М. Лозинский в государственном процессе Западной Украины первой четверти XX в.

В статье определены основные направления общественно-политической деятельности известного галицкого общественно-политического деятеля М. Лозинского. Проанализировано политическую и дипломатическую деятельность М. Лозинского в период ЗУНР, освещены его взгляды относительно перспектив решения украинского вопроса в период национально-освободительной борьбы.

Ключевые слова: Парижская мирная конференция, дипломатическая деятельность, дипломатическая миссия, ЗУНР, конституция

Nagirnyak Andrii Mykola Lozynskyy in the process of state creation of western Ukraine in the first term of 20th century

The article determines the main directions of public and political activity of a well-known Galician social and political figure Mykola Lozynskyy. Political and diplomatic activity of M. Lozynskyy during the period of West Ukrainian People's Republic has been analyzed as well as his opinions concerning the perspectives of solving Ukrainian issues during the period of national liberation movement have been highlighted.

It is stated that M. Lozynskyy suggests and defend the idea of state independence of the Ukrainians which had been appeared among the Ukrainian intellectuals as well as the new type of the Ukrainian patriot who lived with the idea of independence. Due to M. Lozynskyy, the purpose of the idea is the creation of its own state organism, its own independent Ukrainian national state in the ethnographic areas, which were settled by the Ukrainians. In his works there is also the idea of the reunion of the Ukrainians from both sides of the Zbruch.

It is demonstrated that in the field of international legal issues Lozynskyy had been deeply exploring the fact of violation of rights of Ukrainian people from the side of Poland, where most western part of Ukrainian lands were found. Also he was interested in the imperialistic direction of the leading capitalist countries.

It is confirmed that the main purpose of national liberation movement was to create the independent state. He could see the independent country was the main guarantor of free development of nation. During all his political activity, the scientist had been devoted to the ideas of building of independent Ukrainian State.

Keywords: Paris peace conference, diplomatic activity, diplomatic mission, West Ukrainian People's Republic, constitution

Рецензенти:

Кривошея Ір.І., д.і.н., професор

Тробські Мацей, доктор габілітований, професор

Надійшла до редакції 21.01.2016 р.